

POSTANOWIENIE

17 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

na posiedzeniu niejawnym 17 maja 2024 r. w Warszawie

w sprawie z powództwa J. F.

przeciwko M. P.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli,

na skutek skargi kasacyjnej J. F.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie

z 22 czerwca 2022 r., I ACa 134/22,

1) odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;

2) nie obciąża powódki kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 22 czerwca 2022 r. Sąd Apelacyjny w Szczecinie oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie z 5 listopada 2021 r., oddalającego jej powództwo o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli w związku ze złożonym przez powódkę oświadczeniem o odwołaniu darowizny dokonanej na rzecz pozwanej.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, powódka wskazała przyczyny kasacyjne określone w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Zdaniem skarżącej w sprawie istnienie potrzeba wykładni art. 898 § 1 k.c. wywołującego rozbieżności w orzecnictwie Sądu Najwyższego, która wiąże się z odpowiedzią na pytanie, czy podstawą rażącej niewdzięczności określonej w

art. 898 § 1 k.c. mogą być zachowania obdarowanego podjęte w celu ochrony choćby słusznego interesu innego podmiotu, lecz godzące w osobę bliską darczyńcy, gdy konsekwencje tych zachowań pośrednio, ale z racji relacji łączących osobę bliską z darczyńcą w sposób oczywisty wywołują u darczyńcy bolesne odczucia, krzywdę i niedostatek, z czym obdarowany musiał się godzić. Powódka wskazała, że o ile kwestia podejmowania zachowań obdarowanego bezpośrednio przeciwko darczyńcy jest przedmiotem rozbudowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, o tyle w dotychczasowej praktyce Sądu Najwyższego problem tzw. pośrednich zachowań godzących w darczyńcę, podjętych z zamiarem ewentualnym, nie jest na tyle utrwalony i jednolity, aby można było tu mówić o precyzyjnie zdekodowanym standardzie. Rozbieżność stanowisk dotyczy kwestii, czy w hipotezie art. 898 § 1 k.c. mieści się rażąca niewdzięczność obdarowanego względem osób trzecich. Ponadto, otwarta jest kwestia, jaki stopień winy obdarowanego wypada uznać za wystarczający. Zdaniem skarżącej przyjęcie literalnej wykładni art. 898 k.c., że rażąca niewdzięczność zachodzi wyłącznie w przypadkach podejmowania zachowań z zamiarem bezpośrednim wobec darczyńcy w istocie prowadziłaby do zawężenia możliwości odwołania darowizny. Skarżąca wskazała, że nie może również stanowić okoliczności egzoneracyjnej dla obdarowanego działanie z usprawiedliwionych prawnie pobudek, choćby w celu ochrony słusznego interesu innego podmiotu, gdy konsekwencje zachowań godzą w darczyńcę, przekładając się na sytuację życiową darczyńcy, wywołując - ze względu na bliskość relacji rodzinnych z osobą bliską, przeciwko której wystąpił obdarowany - w sferze emocjonalnej ból i głębokie poczucie krzywdy, a w sferze materialnej powodując niedostatek. Nawet jeśli przyczynę zachowania obdarowanego uznać należy za prawnie dopuszczalną, to na gruncie łączącego obdarowanego z darczyńcą stosunku opartego na obowiązku wdzięczności, już za takie uznane być nie może, gdy narusza etyczny nakaz lojalności wobec darczyńcy przejawiający się także wobec bliskich osób darczyńcy, z czym obdarowany, uwzględniając stopień bliskości między osobą bliską darczyńcy a samym darczyńcą, musiał się co najmniej godzić.

W ocenie powódki w sprawie występuje również istotne zagadnienie prawne, które wymaga wyjaśnienia i odpowiedzi na pytanie, czy z punktu widzenia oceny

spełnienia przesłanek rażącej niewdzięczności określonej w art. 898 § 1 k.c. darowizna wielkich rozmiarów, znacznie przekraczająca darowizny zwyczajowo przyjęte w stosunkach rodzinnych, obliguje obdarowanego w szczególnym stopniu do zachowania wdzięczności względem darczyńcy i czy wobec darczyńcy, który dokonał darowizny realizując ustalenia (wolę) osoby, będącej rzeczywistym dysponentem praw majątkowym będących przedmiotem darowizny, powinien być realizowany szczególny obowiązek wdzięczności, czy taki obowiązek powinien być realizowany wobec rzeczywistego darczyńcy, przy założeniu, że dokonany akt darowizny jest ważny?

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego, skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał przyczynę określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c., powinien odpowiednio sformułować zagadnienie prawne, wskazać przepisy prawa, na których tle zagadnienie się wyłoniło oraz przedstawić argumentację jureddyczną uzasadniającą

możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczą o istotności tego zagadnienia (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11; z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.; z 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, niepubl.). Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 18 września 2012 r., II CSK 180/12, niepubl. oraz z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.), wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, niepubl.).

Powołanie się zaś na przyczynę kasacyjną przewidzianą w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. wymaga wykazania przez stronę skarżącą, że chodzi o wykładnię przepisów prawa, których treść i znaczenie nie zostały dostatecznie wyjaśnione w dotychczasowym orzecznictwie lub, że istnieje potrzeba zmiany ich dotychczasowej wykładni, podania, w drodze stosownego jurydycznego wyводу, na czym owe wątpliwości polegają, a także że mają one poważny oraz rzeczywisty charakter i ich rozstrzygnięcie wiąże się z rozpatrywaną sprawą i jest istotne z punktu widzenia wyniku postępowania oraz publicznoprawnych funkcji skargi kasacyjnej. Jeżeli podstawą wniosku w tym zakresie jest twierdzenie o występujących w orzecznictwie sądowym rozbieżnościach wynikających z dokonywania przez sądy różnej wykładni przepisu, konieczne jest wskazanie rozbieżnych orzeczeń, dokonanie ich analizy i wykazanie, że rozbieżność wynika z różnej wykładni przepisu (por.m.in. postanowienia z 15 października 2002 r., II CZ 102/02, niepubl.; z 28 marca 2007 r., II CSK 84/07, niepubl.; z 8 lipca 2008 r. I CSK 111/08, niepubl.; z 20 listopada 2015 r., III CSK 269/15, niepubl.; z 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, niepubl.; z 3 sierpnia 2017 r., IV CSK 85/17, niepubl.; z 7 grudnia 2017 r., I CSK 499/17, niepubl.; z 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 571/17, niepubl.).

Wątpliwość prawne przedstawione przez powódkę nie czynią zadość wskazanym wymaganiom.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że w części nie mają decydującego znaczenia w sprawie. Należy bowiem zwrócić uwagę, że postulowane przez skarżącą dopuszczenie kwalifikowania jako rażącej niewdzięczności względem darczyńcy zachowań obdarowanego względem osób trzecich, jest zgodne z zapatrywaniem orzekających w sprawie Sądów, które pod kątem przesłanek z art. 898 § 1 k.p.c. poddały obszernemu badaniu nie tylko zachowanie pozwanej bezpośrednio skierowane do powódki, ale również względem jej córki a matki pozwanej i uznały, że zachowanie to w ustalonych w sprawie okolicznościach faktycznych nie spełnia kryteriów kwalifikowania go jako rażącej niewdzięczności, przy czym podstawą tej oceny nie było przyjęcie, że zachowania te nie były podejmowane z bezpośrednim zamiarem pokrzywdzenia powódki. Sąd Apelacyjny wyraził również zapatrywanie, że na pozwanej spoczywał obowiązek wdzięczności również względem rodziców, w tym matki, których to staraniem powstał majątek darowany jej przez powódkę. Zachowanie pozwanej uznał jednak za usprawiedliwione w okolicznościach sprawy. Przyjął zwłaszcza, że pozwana była uprawniona podjąć działania zmierzające do zabezpieczenia swoich praw, skoro jej matka podejmowała szereg działań szkodzących jej interesom majątkowym, w konkluzji uznając, że zachowania pozwanej nie wyczerpywały rażącej niewdzięczności w rozumieniu art. 898 § 1 k.c. W świetle poczynionych w sprawie a wiążących Sąd Najwyższy ustaleń faktycznych nie sposób przyjąć zatem, że występują powołane we wniosku przyczyny z art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. w odniesieniu do podmiotowego zakresu wywiązywania się przez obdarowanego z obowiązku wdzięczności. Wątpliwości skarżącej odnoszące się do możliwości podjęcia przez obdarowanego ochrony słusznego interesu innego podmiotu odrywają się natomiast od okoliczności faktycznych sprawy, skoro wynika z nich, że zachowanie podjęte zostało wprawdzie w celu ochrony innego podmiotu - spółki, jednak służyło ochronie majątkowych praw samej pozwanej, bowiem to udziały w tej właśnie spółce były przedmiotem odwołanej przez powódkę darowizny.

W pozostałym zakresie wątpliwości prawne przedstawione przez skarżącą, a dotyczące pojęcia rażącej niewdzięczności, o której mowa w art. 898 § 1 k.c., i kryteriów mających zastosowanie do oceny tej przesłanki zostały już wystarczająco wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

Możliwość odwołania darowizny z powodu rażącej niewdzięczności obdarowanego jest instytucją wyjątkową i w związku z tym przesłanka odwołania powinna być poddana wykładni restryktywnej. Nie ma ona zastosowania w razie niezgodnych z wolą darczyńcy działań obdarowanego, będących wyrazem zagwarantowanej mu przez prawo autonomii (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 10 sierpnia 2017 r., II CSK 871/16, niepubl. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2020 r., II CSK 353/20, niepubl., z 9 września 2022 r., I CSK 1569/22, niepubl. i z 22 września 2023 r., I CSK 4647/22, niepubl.). Stan rażącej niewdzięczności odnosi się do relacji interpersonalnych między darczyńcą a obdarowanym, stąd też sposobu dysponowania przez obdarowanego przedmiotem jego własności (przedmiotu darowizny) *per se* nie można kwalifikować jako przesłanki rażącej niewdzięczności określonej w art. 898 § 1 k.c. bez jednoczesnego wywiedzenia, iż ma on przełożenie na kształtowanie się relacji interpersonalnych obdarowanego z darczyńcą w stopniu uzasadniającym uznanie, iż takie zachowanie jest rażąco naganne pod względem moralnym (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 21 kwietnia 2022 r., I CSK 672/22, niepubl.). Obiektywne naruszenie prawa lub zasad moralnych, nawet w znaczącym stopniu, nie jest równoznaczne z niewdzięcznością, a dla dokonania takiej kwalifikacji niezbędne jest ustalenie szczególnie nagannego stosunku psychicznego obdarowanego do jego zachowania wobec darczyńcy. Samo zewnętrzne zachowanie, choćby ewidentnie naganne etycznie, nie może być zakwalifikowane jako rażąca niewdzięczność bez ustalenia naganności pobudek czy intencji, jakimi kierował się obdarowany (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 19 grudnia 2019 r., IV CSK 463/18, niepubl.). Wyjaśniono również, że o rażącej niewdzięczności z reguły nie może być mowy, gdy obdarowany dopuszcza się wobec darczyńcy działań godzących w jego dobra, ale czyni to nieumyślnie, a nawet umyślnie, lecz działania te nie wykraczają poza ramy zwykłych konfliktów życiowych (rodzinnych) w określonym środowisku lub zostały wywołane zachowaniem się darczyńcy. Nie jest przy tym obojętna przyczyna niewdzięczności, bo umożliwia dokonanie osądu, czy i na ile zachowanie obdarowanego może być uznane za nieusprawiedliwione. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego rażąca niewdzięczność zachodzi tylko wtedy, gdy niewłaściwe postępowanie obdarowanego było

intencjonalne, świadome, umyślne, czy też podjęte ze świadomością i w nieprzyjaznym zamiarze (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 grudnia 2019 r., I CSK 530/19, niepubl. i powołane w nim orzecznictwo). Nie mogą być uznane za rażącą niewdzięczność przykrości i krzywdy czynione impulsywnie, lecz mieszczące się w granicach zwykłych konfliktów życia codziennego, podyktowane emocjami wypowiedzi czy gesty, które są przejawem konfliktu rodzinnego, spowodowanego przez obie jego strony, a tym bardziej sprowokowane przez darczyńcę. Pojęciem „rażącej niewdzięczności” objęte jest zatem co do zasady świadome zachowanie obdarowanego, skierowane przeciwko darczyńcy w nieprzyjaznym zamiarze, cechujące się znacznym nasileniem złej woli i zmierzające do wyrządzenia darczyńcy krzywdy lub szkody majątkowej, które jest w świetle obowiązujących zasad moralnych oceniane wysoce ujemnie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 9 maja 2019 r., III CSK 315/18, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z 9 października 2014 r., I CSK 556/13, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2010 r., II CSK 68/10, niepubl.). O kwalifikacji zachowania obdarowanego za rażącą niewdzięczność nie decyduje przy tym subiektywne poczucie darczyńcy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 4 lutego 2015 r., IV CSK 254/14, niepubl.).

Jak słusznie zauważono we wniosku o istnieniu podstaw do odwołania darowizny z powodu rażącej niewdzięczności decydują w każdym wypadku konkretne okoliczności. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwrócono uwagę, że do sądu *meriti* należy kwalifikowanie określonego stanu faktycznego jako „rażącej niewdzięczności” i nie jest możliwa unifikacja tego pojęcia ani stworzenia jego uniwersalnej syntezy. Nie ma bowiem ogólnej reguły pozwalającej na uznanie zachowania obdarowanego wobec darczyńcy za rażącą niewdzięczność uzasadniającą odwołanie darowizny (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2015 r., III CSK 312/14, niepubl.). Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że oba orzekające w sprawie Sądy poddały zachowanie pozwanej wnikliwej ocenie w kontekście ustalonych w sprawie okoliczności faktycznych, a ocena ta nie odbiega od postulowanych przez skarżącą we wniosku kryteriów oceny przesłanki „rażącej niewdzięczności”, o której mowa w art. 898 § 1 k.p.c., wyrażonych w powołanym we wniosku orzecznictwie Sądu Najwyższego. Wniosek o przyjęcie

skargi kasacyjnej, mimo jego obszerności, oparty na ogólnych ocenach czy postulatach i pozbawiony odniesienia do okoliczności przedmiotowej sprawy oraz wyrażonych w tej sprawie przez sądy *meriti* ocen prawnych, nie przekonuje o występowaniu w niniejszej sprawie przyczyn przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[SOP]

[ms]